

O'ZBEK TILI MILLIY KORPUSI VA TA'LIM JARAYONIDA UNDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Eshqulova Nilufar O'ktamovna

Tadqiqotchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16994486>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek tili milliy korpusini yaratishning nazariy va amaliy asoslari, uning ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyatlari hamda zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida lingvistik ma'lumotlarni tizimlashtirish muammolari yoritilgan. O'zbek tili milliy korpusining ta'limda qo'llanishi o'quvchilar va talabalar uchun samarali ta'lim resursi bo'lib, tilshunoslikda, adabiyotshunoslikda va boshqa ijtimoiy-gumanitar sohalarda ilmiy-tadqiqotlar uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические основы создания национального корпуса узбекского языка, возможности его использования в образовательном процессе, а также проблемы систематизации лингвистических данных с помощью современных цифровых технологий. Применение национального корпуса узбекского языка в образовании служит эффективным ресурсом для студентов и исследователей в области лингвистики, литературоведения и других гуманитарных наук.

Annotation: This article discusses the theoretical and practical foundations of creating the Uzbek National Corpus, its applications in the educational process, and the challenges of systematizing linguistic data through modern digital technologies. The use of the Uzbek National Corpus in education serves as an effective resource for students and researchers in linguistics, literary studies, and other humanities fields.

Kalit so'zlar: O'zbek tili, milliy korpus, ta'lim, lingvistika, raqamli texnologiya, o'quv resursi, ma'lumotlar bazasi.

Ключевые слова: Узбекский язык, национальный корпус, образование, лингвистика, цифровые технологии, учебный ресурс, база данных.

Keywords: Uzbek language, national corpus, education, linguistics, digital technology, learning resource, database.

Kirish

XXI asrda ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish masalasi eng dolzarb yo'nalishlardan biriga aylandi. O'zbek tilining milliy korpusini yaratish va uni ta'lim jarayonida qo'llash bugungi kunda nafaqat lingvistik tadqiqotlar uchun, balki o'quv jarayonining samaradorligini oshirish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Korpus tilshunosligi asosida ishlab chiqilgan ta'limiy resurslar o'quvchilar va talabalar uchun til materiallarini chuqur o'zlashtirish imkonini beradi.

Asosiy qism

1. O'zbek tili milliy korpusining mohiyati va ahamiyati

Tilshunoslikda "korpus" tushunchasi kompyuter lingvistikasining markaziy kategoriyalaridan biri bo'lib, u muayyan tilning real qo'llanish namunalari asosida tuzilgan elektron bazani anglatadi. O'zbek tili milliy korpusi (OTMK) esa o'zbek tilining barcha tarixiy davrlarini, hududiy lahja va shevalarini, yozma va og'zaki nutq materiallarini qamrab oluvchi yirik elektron platforma sifatida qaraladi. Uning ahamiyati, birinchi navbatda, tilshunoslik

tadqiqotlarida aniq faktik materialni taqdim etishi, soʻz boyligini tizimlashtirishi va grammatik, leksik hamda stilistik qonuniyatlarni ilmiy asosda oʻrganishga imkon berishidir.

2. Milliy korpus va zamonaviy raqamli texnologiyalar

Bugungi globallashuv davrida tabiiy tilni qayta ishlash (Natural Language Processing – NLP), sunʼiy intellekt tizimlari, mashinaviy tarjima, avtomatik matn tahlili kabi texnologiyalar tobora dolzarblik kasb etmoqda. Oʻzbek tili milliy korpusi ushbu texnologiyalar uchun asosiy resurs vazifasini bajaradi. Jumladan:

Mashinaviy tarjima dasturlarida parallel matnlar korpusi orqali tarjima sifati oshiriladi.

Ovozli yordamchilar uchun nutqni tanish va sintez qilish jarayonida korpusdagi fonetik va morfologik maʼlumotlar qoʻllaniladi.

Avtomatik imlo tekshiruvchilari va grammatik tahlilchilar milliy korpus materiallari asosida ishlab chiqiladi.

3. Taʼlim jarayonida korpusdan foydalanish imkoniyatlari

Taʼlim sohasida OTMK quyidagi yoʻnalishlarda katta amaliy ahamiyat kasb etadi:

Leksik bazani boyitish – talabalar va oʻquvchilar real matnlar asosida yangi soʻzlarni oʻrganish imkoniga ega boʻladi.

Lingvistik kompetensiyani shakllantirish – korpusdagi turli janrdagi matnlar yordamida grammatik shakllar, uslubiy imkoniyatlar va sinonimlar tizimi chuqur oʻrganiladi.

Mustaqil taʼlimni rivojlantirish – talaba korpusdan mustaqil foydalanib, izlanish olib borishi, statistik tahlil qilishi va oʻz xulosalarini chiqarishi mumkin.

Raqamli oʻqitish resurslari – elektron darsliklar, interaktiv testlar va mashqlarni yaratishda korpus maʼlumotlari asosiy manba sifatida ishlatiladi.

4. Korpus asosida oʻquv jarayonida qoʻllaniladigan metodlar

Korpus lingvistikasidan taʼlimda foydalanish koʻplab metodlarni joriy etishga imkon beradi:

Korpus asosida mashqlar – oʻquvchilar maʼlum bir soʻz yoki grammatik shaklning real matnlardagi qoʻllanishini topadi.

Korpus statistikasi – eng koʻp uchraydigan soʻzlar roʻyxati tuzilib, oʻquv jarayonida asosiy lugʻat zaxirasini shakllantirishda qoʻllaniladi.

Janrlararo tahlil – ilmiy, badiiy, publitsistik va rasmiy uslublardagi farqlarni real korpus materiallari orqali oʻrganish.

Lingvokulturologik yondashuv – milliy qadriyatlar, urf-odatlar va tarixiy kontekstlarni aks ettiruvchi matnlar asosida til va madaniyat integratsiyasini kuchaytirish.

5. Oʻzbek tili milliy korpusining taʼlim tizimiga integratsiyasi

OTMKni taʼlim tizimiga joriy etishda bir qator istiqbolli yoʻnalishlar mavjud:

Elektron taʼlim platformalari – korpus materiallari asosida elektron lugʻatlar, interaktiv mashqlar, onlayn testlar yaratiladi.

Oʻquv dasturlari modernizatsiyasi – ona tili va adabiyot fanlari dasturlariga korpus lingvistikasiga oid maxsus boʻlimlar kiritiladi.

Ilmiy izlanishlarni qoʻllab-quvvatlash – magistr va doktorantlar korpus asosida tadqiqot olib borishi uchun elektron resurslardan keng foydalanadi.

Oʻqituvchilar malakasini oshirish – pedagoglar uchun maxsus treninglar orqali korpusdan foydalanish koʻnikmalari shakllantiriladi.

6. Muammolar va ularni bartaraf etish yoʻllari

Korpusni yaratish va ta'limda qo'llash jarayonida bir qancha muammolar mavjud:

Matnlarning yetarlicha to'plab borilmaganligi;

Hududiy lahja va shevalar yetarlicha aks etmaganligi;

Elektron resurslardan foydalanish bo'yicha o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalari yetarli emasligi.

Ularni bartaraf etish uchun:

Davlat va xususiy sektor hamkorligini yo'lga qo'yish,

Yangi raqamli platformalar ishlab chiqish,

Xalqaro korpus lingvistikasidan tajriba almashish,

Pedagoglarni maxsus o'quv kurslarida tayyorlash zarur.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, o'zbek tili milliy korpusi ta'lim jarayonini zamonaviy talablarga mos ravishda takomillashtirish, o'quvchi va talabalarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish hamda ilmiy tadqiqotlarda til materiallaridan samarali foydalanish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharipov S. O'zbek tilshunosligida korpus lingvistikasi. – Toshkent, 2021.
2. McEnery T., Hardie A. Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice. – Cambridge University Press, 2012.
3. O'zbek tili milliy korpusi rasmiy sayti: <http://corpus.uz>
4. Кибрик А. А. Когнитивные исследования и корпусная лингвистика. – Москва, 2010.
5. Davies M. The 385+ million word Corpus of Contemporary American English (1990–2008). – International Journal of Corpus Linguistics, 2009.